

5. Печери України. URL: <http://speleoukraine.org/index.php/uk/pecheri-ukrajini/55-pecheri-ukrajini> (дата звернення 21.11.2023).

6. Прокопович Х.М. Бердей О.В. Карстові печери Тернопільської області. С. 2-6.

7. Тернопільщина. Регіональний інформаційний портал. URL: <https://irp.te.ua/> (дата звернення 23.11.2023).

Стефанюк В.

*магістрантка II курсу
спеціальності 014 Середня освіта (Географія)
Науковий керівник – доц. Дем'янчук П. М.*

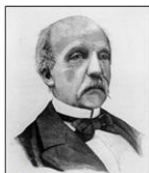
З ІСТОРІЇ ДОСЛІДЖЕННЯ НЕОТЕКТОНІКИ ЗАХІДНО-ПОДІЛЬСЬКОГО ГОРБОГІР'Я

Наприкінці XIX – на поч. XX ст. на теренах Західного Поділля, які входили до складу Австро-Угорщини, здійснювались роботи зі складання «Геологічного атласу Галичини». Над ним працювала велика когорта вчених, зокрема А. Альт і Ф. Беняш [7], М. Ломницький [13], В. Тессейр [15] та ін.

У 1883-1984 рр. В. Тессейр опублікував кілька робіт [16, 17], в яких обстоював думку про те, що Подільський уступ сформувався внаслідок висхідних тектонічних рухів, які були спричинені горотворчими процесами в Карпатах. В межах Поділля він виділив 2 групи різних за віком тектонічних дислокацій: 1) паралельні до Карпат і 2) перпендикулярні до них. Перші, на думку В. Тессейра, того ж віку, що й Карпати, а другі старші за них. Із 9-ти великих дислокацій, які виділив вчений на теренах Передкарпаття і Поділля, територію Західно-Подільського горбогір'я пересікають лише три: перша – Бердо-Нароль, яка простягається паралельно до Східних Карпат – від гори Бердо біля м. Чернівці до села Нароль в Польщі; друга – простягається у північно-східному напрямі по лінії Ковалівка – Смиківці, – від Карпат до с. Смиківці (східніше від Тернополя); третя – простягається по лінії Гологори – Кременець. Ці порушення, на думку В. Тессейра, являють собою дуже пологі антиклінали, які місцями переходять у флексурно-скидові структури. Власне з флексурно-скидовими дислокаціями Гологоро-Кременецької антиклінали він пов'язував походження північно-подільського уступу. Таке саме походження мають, на думку В. Тессейра, такі великі котловини як Колтівська, Золочівська та інші, які врізаються в уступ з півночі. Окрім цього, у роботах В. Тессейра порушено, і певною мірою розв'язано, багато інших важливих проблем тектоніки і палеогеографії Волино-Поділля.

В 1910 р. Я. Смоленський [14] висловив думку про роль новітніх

висхідних рухів земної кори у формуванні рельєфу Поділля, й виділив два етапи підняття його північної частини: пізньосарматський і ранньоплейстоценовий. На його думку, перший етап підняття розпочався в межах Люблинсько-Волинської височини, захоплюючи поступово території, розташовані південніше. Це підняття спричинило нахил Подільської плити на південь і призвело до утворення в крайовій її північній частині крутого уступу. З часом, внаслідок процесів денудації, Подільський уступ почав поступово зміщуватись на південь. Другий, етап неотектонічних підняття, охопив Гологоро-Кременецьку грядку і спричинив загальний нахил Подільської плити на південний схід. Це, в свою чергу, викликало омолодження ерозії і створило сприятливі умови для формування глибоких каньйоноподібних долин лівих приток Дністра, яке продовжувалось впродовж всього льодовикового періоду й

Альбт Алойзій
(1819 – 1886)

**ТЕЙСЕЙР
(ТЕЙСЕЙР)
Вавриньч**
(1860 – 1939)

**ЛОМНИЦЬКИЙ
Мар'ян Алоїз**
(1845 – 1915)

**ПОЛЯНСЬКИЙ
Юрій Іванович**
(1892 – 1975)

ЖИХ Владислав
(1899 – 1981)

**РУДНИЦЬКИЙ
Степан Львович**
(1877 – 1937)

тривало аж до початку підняття південної частини Поділля, яке розпочалось у постльодовикову епоху [4].

У 1913 р. вийшла з друку робота С. Рудницького «Знадоби до морфології подільського сточища Дністра» [3], в якій він описав підняття Поділля, що відбулось в четвертинному періоді. «Я припускаю, – писав автор, – що Поділля піднялось «en bloc», так, що локальні різниці в інтенсивності підняття не були великими, за винятком опільського простору, де інтенсивність підняття була найбільшою» [3, с. 304]. С. Рудницький пов'язував це підняття з горотворчими процесами в Карпатах, і вважав, що воно досягло свого максимуму наприкінці епохи другого зледеніння.

Цікава робота з реконструкції поверхні крейди в межах північно-подільського уступу була проведена А. Ціргофером [18]. В результаті проведених дослідницьких робіт він дійшов висновку, що наявні тут нерівності поверхні крейди, зумовлені ерозійно-денудаційними процесами. У

Рис. 1. Дослідники неотектоніки Західно-Подільського горбгор'я

своїх тектонічних поглядах А. Ціргофер притримувався ідеї про загальне епейрогенічне підняття Поділля, але утворення нерівностей сучасного рельєфу і, зокрема, північно-подільського уступу, він пояснював виключно ерозійно-денудаційними процесами.

В 1927 р. В. Зихом [19] була складена карта поверхні олд-реду для південної частини Поділля, яка прилягає до Дністра. На цій карті автор виділив декілька молодих (післяміоценових) антиклінальних піднять і флексур незначної амплітуди.

Цінні відомості про неотектонічні рухи у південній частині Поділля містяться в роботі Ю. Полянського [2], присвяченій вивченню терас Дністра. Опираючись на отримані результати дослідження він дійшов висновку про те, що в плейстоцені на теренах Поділля мали місце два тектонічні підняття – ранньо- і пізньоплейстоценове, і, відповідно, два ерозійні цикли. З першим підняттям вчений пов'язував утворення антиклінальних піднять, які в свій час виділив В. Зих [19]. Друге підняття мало блоковий характер («en bloc»), внаслідок якого утворились глибокі яркові форм рельєфу.

У 20-30-х роках свої роботи публікують А. Абанкаурт [5, 6], Я. Чижевський [9], Я. Чижевський і А. Ціргофер [10], А. Ян [12] та інші, в яких, більшою чи меншою мірою, піднімаються питання тектоніки. А. Абанкаурт, зокрема, описав поздовжні профілі Дністра і його лівих приток, аналіз яких дозволив йому морфологічним методом зобразити тектоніку Поділля, яка в загальних рисах співпадає з побудовами В. Тессейра. В цей же час А. Халубінською [8] були зроблені перші спроби вивчення тріщинуватості порід для окремих ділянок Північного Поділля.

Цими роботами закінчується довоєнний період в історії досліджень неотектоніки і рельєфу Західно-Подільського горбогір'я.

Список використаних джерел:

1. Геологи і географи Тернопільщини: довідник / уряд. М. Сивий; ред. П. Дем'янчук. Тернопіль: Осадца Ю. В., 2021. 356 с.
2. Полянський Ю. Подільські етюди. Тераси, ліси і морфологія Галицького Поділля над Дністром. Зб. математ.-природн.-лікар. секції. НТШ. Т. XX. Львів, 1929. С. 1-165.
3. Рудницький С. Знадоби до морфології подільського сточища Дністра. Зб. математ.-природн.-лікар. секції НТШ. Т. XVI. Львів, 1913. 311 с.
4. Свинко Й. М., Дем'янчук П. М. Неотектоніка і рельєф Західно-Подільського горбогір'я. Наукові записки ТДПУ ім. В. Гнатюка. Сер.: геогр. № 1 (7). 2001. С. 17-25.
5. Туризм, географія, красзнавство: актуальні проблеми теорії і практики: Матер. міжнародної наук.-практ. конференції (м. Тернопіль, 16-17 травня 2019 р.). Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2019. С. 196-204.
6. Abancourt A. Klasyfikacja i rozwój dolin Podolskich. Prace geogr. wyd. prz. E. Romera. T. IX. Lwów – Warszawa, 1927. S. 3-26.
7. Abancourt, A. Analisa profili podłużnych Dniestru i jego lewych dopływów. Księga pam. XII Zjazdu Lek. Przyr. w. r. 1925. T. I. S. 115-116.

8. Alth A., Bieniasz F. Atlas geologiczny Galicyi. Tekst do zes. 1. Kraków, 1887. S. 16-40.
9. Chalubinska A. O spekaniach skal na Podolu. Prace geogr. wyd. prz. E. Romera. T. X. Lwów, 1928. S. 7-28.
10. Czyzewski J. Z historii doliny Dniestru. Prace geogr. wyd. prz. E. Romera. Lwów, 1928. T. X. S. 33-62.
11. Czyzewski J., Zierhoffer A. Kilka spostrzeżeń z wycieczki we wschodniej części północnej krawędzi Podola i Wołynia grzędowego. Kosmos. 1936. S. 81-101.
12. Czyzewski J. Podział Opola na podstawie wysokości względnych. Poklosie Geograficzne. Lwów, 1925. S. 1-12.
13. Jahn A. Zdjęcie morfologiczne na północnej krawędzi Podola i jej przedpola między potokami Kocurowskim i Pohoryleckim. Kosmos. 1937. Z. IV. S. 549-596.
14. Łomnicki A. Atlas geologiczny Galicyi. Text do zes. 9. Kraków, 1891. 144 s.; Text do zes. 10. Kraków, 1898. 150 s.
15. Smoleński J. O powstaniu północnej krawędzi podolskiej i o roli morfologicznej młodszych ruchów Podola. Kraków: nakł. Akademii Umiejętności; (Drukarnia Uniwersytetu Jagiellońskiego), 1910. 39 s.
16. Teisseyre W. Atlas geologiczny Galicyi. Tekst do zes. 8. Tamopol, 1901. 330 s.
17. Teisseyre W. Grzbiet gołogórsko-krzemieniecki jako zjawisko orotektoniczne. Kosmos. 1893. S. 313-318.
18. Teisseyre W. Ogólne stosunki kształtowe i genetyczne wyżyny wschodnio-galicyskiej. Spraw. Komisji fiziogr. A.U. T. 29. 1894. S. 188-191.
19. Zierhoffer A. Północna krawędź Podola w świetli rzeźby powierzchni kredowej. Prace geogr. wyd. prz. E. Romera. T. IX. Lwów-Warszawa, 1927. S. 61-92.
20. Zych W. Old-red Podolski. Prace Polsk. Inst. Geolog. 1927. T. 2. S. 1-65.